

тање за идеолошко лидерство између социјалистичких земаља које је било тесно повезано са искушењима изградње социјализма у свакој појединачној земљи, чиме су још више били подизани улози у одбрани идеолошке „чистоће“. Све ово је довело до тога да су и Пекинг и Москва модификовали своје развојне моделе како би их ускладили са идеолошком исправношћу, што је имало далекосежне унутрашње последице, док је раскол између њих омогућио драстичну промену структуре Хладног рата од биполарности ка триполарности, а то је све временом утицало на слабљење совјетске моћи и ауторитета, како унутар светског комунистичког покрета тако и шире.

Књига коју смо овде приказали пружила је значајан допринос бољем разумевању опште историјске улоге распада совјетско-кинеског савеза, успут бацајући додатно светло на улогу кинеског фактора и Маоа лично, која је често измицала другим ауторима. Тиме ова студија, уз све сличне, ствара још јаснију и детаљнију слику о важној историјској епизоди која је значајно утицала на судбину самог социјалистичког лагера, али и на исход читавог хладноратовског сукоба, тако да ће она бити неизоставно штиво свима онима који се темељно баве овом или сличном тематиком. Аутор овог приказа желео би овом приликом да изрази захвалност професорки Ли Данхуи, која га је лично замолила да ову студију представи српским колегама, као и зато што је наша досадашња научна сарадња нашла одраза на страницама ове студије.

Јован ЧАВОШКИ

Коста Николић. *Једна изгубљена историја – Србија у 20. веку*. Београд: Службени гласник, 2017, 417.

Српска историографија није богата историјским синтезама. Нису само у питању синтезе које обухватају историју Србије и историју српског народа у 20. веку. Нема довољно ни целовитих прегледа историје Југославије, у чијем је оквиру разматрана и историја Србије односно српског народа. Ваља подсетити кроз једну малу рекапитулацију колико су малобројни синтетички радови у српској историографији. Једна од првих синтеза је она Јована Рајића (*Историја разних словенских народа, наипаче Болгар, Хорватов и Сербов*), настала још крајем 18. века. После ње наступила је дуга пауза, све до пред крај 19. века и појаве синтезе Љубомира Ковачевића и Љубомира Јовановића, која није била целовита. Убрзо иза ње, почетком 20. века изашле су две синтезе историје српског народа, једна Станоја Станојевића (*Историја српског народа*, 1908) и друга Константина Јиречека (*Историја Срба*, 1911). После краће паузе, тридесетих година Владимир Ћоровић је написао две синтезе (*Историја Југославије*, 1930. и постхумно објављена *Историја Срба*, 1989).

Нови покушаји уследili су после Другог светског рата. Први је незавршена *Историја народа Југославије I–II* (1953–1960). Почетком седамдесетих година 20. века Иван Божић, Сима Ћирковић, Владимир Дедијер и Милорад Екмечић написали су *Историју Југославије* (1972), а онда је Бранко Петрановић објавио и своју прву синтезу *Историје Југославије 1918–1978* (1978), да би десет година касније дао нову, проширену и допуњену, тротомну верзију, која се завршава са 1988. Осамдесетих је почела да излази вишетома *Историја српског народа*, као дело групе аутора, а онда и још једна синтеза Милорада Екмечића у којој говори о предисторији настанка Југославије (*Стварање Југославије 1790–1918*, 1989). После разбијања југословенске државе појавило се више синтетичких радова који акценат стављају пре свега на српски народ. Бранко Петрановић пише о српском искуству у југословенској држави (*Српско искуство југословенске националне интеграције*, 1992), Душан Батаковић, поред историје Југославије на француском језику (*La Yougoslavie: nations, religions, idéologies*, 1994), даје, заједно са Миланом Протићем и Николом Самарцићем, нови преглед историје српског народа (*Нова историја српског народа*, 2000), док Љубодраг Димић, осим невелике синтезе у којој је пружио сумарни приказ судбине српског народа у Југославији (*Срби и Југославија*, 1998), учествује, заједно са Милошем Благојевићем, Дејаном Медаквићем и Радошем Љушићем, у стварању тротомне *Историје српске државности 1–3* (2001). Чедомир Антић је дао кратки популарни преглед српске историје 19. и 20. века (*Кратка историја Србије 1918–1004*, 2004). Сима Ћирковић је понудио важну синтезу историје српског народа у ширем европском контексту, која је прво изашла на енглеском језику (*The Serbs*, 2004), српско издање: *Срби међу европским народима* (2004). Милорад Екмечић је у дугом хронолошком оквиру од скоро шест векова означио главне токове развоја српског народа (*Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, 2001). Можда би се овом кратком прегледу могло додати и неколико књига о историји Југославије и Србије Стевана К. Павловића, британског историчара српског порекла, али је он ипак стварао у једној другој историографији. У њега нисмо укључили неке синтезе, без сумње веома важне, које су имале сведенију тематску и просторну одређеност (на пример, историја Срба у Војвидини). Исто тако, у њега нису ушле, нити су могле, иако констатујемо да су обогатиле својим тумачењима српску историографију, синтезе страних истраживача које су настале и преведене на српски језик последих деценија. У сваком случају, горе наведено показује да стварање једне синтезе није лак, већ напротив, мукотрпан и захтеван посао. Због тога би њихово објављивање требало да буде важан не само стручни већ и шире културни догађај. Поменуте синтезе су различито оцењиване и вредноване у стручној и широј јавности. Неке су изазвале посебну пажњу. За њихове писце се може рећи да су представљали или представљају најзначајније историчаре свог времена. Поседовали су или поседују, осим великог стручног знања о прошлости Србије и Југославије, довољно способности, снаге и храбрости да, доводећи у нови однос познате чињенице, пруже свој поглед на историју Србије и српског народа. Њима се управо по тим особинама равноправно при-

дружује и Коста Николић, књигом која на особен начин приказује историју Србије у 20. веку, а коју је недавно објавио Службени гласник.

Косту Николића, научног саветника Института за савремену историју, не треба посебно представљати, посебно не академској заједници. Довољно је поменути да је у својим бројним књигама истраживачки покрио читав 20. век. То је имало, без сумње, велики значај и утицај и у његовом синтетичком прегледу историје Србије. Ова књига, нажалост, није довољно примећена у академској заједници. После два издања, првог из 2016. и другог, допуњеног из 2017. године, појавио се само један приказ. Донекле подстакнути тиме, желели смо и да отворимо то питање као једно од важних у научном животу. Раније наведена дела показују да синтезе не настају, да се изразимо колоквијално, сваки час. Требало је, по нашем мишљењу, да њена појава буде важан стручни и културни догађај. То овде није случај. Довољно је упоредити пажњу коју је изазвао излазак из штампе *Историје Југославије*. Тада су Милорад Екмечић и Мирјана Грос водили дугу полемику, која, додуше, није била мотивисана само научним већ и националним разлозима. Или, додајмо, расправе Бранка Петрановића и Душана Биланџића почетком осамдесетих. Када о њима читамо, видимо колико се научни живот развио у једном правцу, може се рећи, одсуства праве научне дискусије. У једној квалитетној научној дискусији сви су на добитку: аутор види рецепцију свог дела, учесници расправе износе своје мишљење и сами себе проверавају, а остали стручњаци, али и они други, љубитељи историје, могу да уче како се снагом аргументата брани или руши исказан научни став и поглед. С друге стране, књига Косте Николића је доживела два издања, што ипак сведочи о интересовању публике. Управо на ово друго, допуњено издање желимо и сами да се осврнемо указујући на неке од његових, по нашем мишљењу, главних одлика.

Књига прати судбину српског народа и државе у 20. веку. Концентрирана је превасходно на политичку историју и историју државности. За Косту Николића су државно-правни оквири постојања српске државе и српско национално питање процеси дугог трајања, који су одредили и границе српског 20. века и сам наслов књиге. У складу с тим он доноси и нову периодизацију. То је новина и прва важнија одлика ове синтезе. За почетак 20. века аутор узима 1912. годину, када је у пракси испуњен циљ националних стремљења из 19. века: ослобођење и уједињење српског народа. Српски народ је цео 20. век провео у разним видовима југословенске државе. Српска државност је нестала и била је утопљена у шири државни оквир с другим југословенским народима. Србија је коначно постала самостална држава распадом државне заједнице Србије и Црне Горе 2006. године. За њу је, према мишљењу Николића, тек тада завршен 20. век. Унутар овако постављене периодизације, књига је, поред увода, подељена на осам хронолошко-тематских целина: Србија или Југославија, Троимени народ, У Другом светском рату, У комунистичкој Југославији, Распад Југославије, У изолацији, Црногорска независност – крај српског 20. века, Исход српског 20. века. Целине покривају већ у историографији установљене периоде српске историје 20. века.

Какав је 20. век био за Србију? Коста Николић сматра да је он био испуњен промашајима, да је то био век у којем су ирационалност и илузије доминирали над реалним политиком, над објективним могућностима и стварним околностима. Једном речју, то је био век изгубљене историје. Отуда и провокативан наслов књиге. Ово оригинално тумачење, које је друга важна одлика синтезе, засновано је на анализи огромног броја података, праћењу комплексних појава и главних процеса историје српског народа. Трећа одлика налази се у коришћењу широке изворне основе и обимне историографске литературе. Скоро нико до сада није прошао готово читаву историографску продукцију, сву расположиву грађу, мемоаре и дневнике, штампу. Коста Николић је већ раније, својим сопственим истраживачким монографијама покрио читав двадесети век. Још више, он је један од ретких који се озбиљно бавио 90-им годинама 20. века. О томе сведочи неколико његових књига. Осим тога, користио је и резултате разноврсне социолошке, антрополошке, политиколошке и теолошке литературе. То се види и из изабраног списка извора и литературе на крају књиге. Може се рећи, ако ово узмемо у обзир, да готово нема писаца синтеза који тако детаљно познају сваки период, почев од међуратног, ратног, преко поратног до краја 20. века.

Коста Николић пружа сложено слику историје Србије 20. века. Разматрана су унутрашња збивање, спољне околности, међунационални односи... Ми овде истичемо неке моменте који се тичу његовог тумачења. Тако, на пример, он покушава да разуме због чега је српска елита у 20. веку бирала нека решења и да ли су нека друга која су постојала у реалности, а нису одабрана, била боља. Та решења, која су често била изнад стварних могућности, утицала су на биолошки биланс српског народа и увела га у ратове из којих је излазио исцрпљен и ослабљен, са немерљивим губицима, али и новим политичким одлукама после ратова, које често нису имале рационална упоришта или су бар биле недовољно добро промишљене. Почетак свега Николић види у напуштању ранијег националног програма и бирању новог 1914. године који се сводио на стварање југословенске државе. Он, заправо, уместо досадашњег сагледавања позитивних страна Првог српског рата за српски народ наглашава оне пре свега негативне попут људских и материјалних губитака, осећања тријумфа, али и низа митова (мит о „великој победи“, мит о колективној жртви и сл.), који су утицали на понашање политичких елита у миру. Из тога је следило да српска елита у међуратном периоду није довољно добро разумела бројне разлике народа са којима се нашла у оквиру нове државе, као ни њихова политичка стремљења. У исто време, њу је одликовало и одсуство рада на српској националној и друховној интеграцији, која се косила са идејом о „народном јединству“ Југославије. Посебно су занимљиве стране на којима аутор покушава да разуме шта је то у српском менаталитету утицало на лакше прихватање колективистичких идеологија наспрам индивидуализма, а посебно комунистичке идеологије.

Аутор велику пажњу посвећује политичким одлукама које су довеле до познатих догађаја 27. марта 1941. и увеле српски народ у Други светски рат, који је, по њему, носио чак и теже последице него Први. Овде је на неки

начин присутна контрафактуална хипотеза, по којој је тадашња елита могла да делује и другачије. Николић објашњава зашто није. Према Нилу Фергусону, може се разматрати само оно што је постојало у стварности, иако се није реализовало. Самим тим образлагање тог питања је легитимно; једино је немогуће промишљати нешто што није ни постојало као идеја и политика код актера у објективној стварности. Овим није исцрпљена слика рата, већ Николић указује на све српске поделе, стање у којем се нашао народ, спољнополитичке околности и, посебно, деловање комуниста, њихову улогу, начин на који су у рату преузели власт и створили темеље нове Југославије.

Коста Николић показује какви су темељи Титове Југославије и стање српског народа после рата; он пише о пристиску идеологије и политике, утицају идеологизоване слике прошлости и разних митова о НОБ-у, братству и јединству, југословенству... сталном експериментисању у уређењу државе и развоју друштва. Пажљиво прати околности у којима се Србија нашла у процесу федерализације, њене могућности и органичења. Нарочито указује на чињеницу да је над Србијом и њеним политичким представницима висила теза о кривици; уместо „великосрпског хегемонизма“, биле су то неке друге кривице, у зависности од периода; у једном је то оптужба да су српски комунисти „интегрални Југословени“, а у другом „ранковићевци“, док су у трећем „либерали“...

Премоћ заблуда и одбијање да се уважи реланост аутор види и у периоду власти Слободана Милошевића. То је, по њему, утицало на политичке грешке с тешким последицама по Србију и српски народ на крају 20. века. Он указује на то да Милошевић није схватио ново стање настало сломом биполарног света и наставио је да негује представу, као и у време блоковске поделе, да је сада Србија уместо Југославије фактор глобалне равнотеже. На основу сопствених истраживања, као и бројне социолошко-политиколошке литературе, Николић образлаже због чега је дошло до несхватања нове улоге Србије, уласка у ратне сукобе и како је промовисно питање „одбране нације“ и идеје о трагедији као српској судбини. Овде треба додати и то да је у односу на прво издање у другом дошло, посебно у анализи догађаја током 90-их, до одређених допуна, пре свега у погледу додатне аргументације и објашњења.

Синтеза Косте Никлића није обична, репродуктивна синтеза у којој постоји просто сакупљање и спајање већ установљених података. Она је пре једна продуктивна синтеза која садржи нове резултате и нова тумачења. Ова књига је, по нашем мишљењу, у односу на постојеће синтезе, донела неке нове елементе, попут стварања једне нове целине српске историје 20. века, периодизације, пажљивог праћења оквира те историје преко ширих југословенских и светских збивања, те ново тумачење историје српског народа. Она је, пре свега, концентрисана на политичку историју и историју државности. Оно што би читалац у овој синтези пожелео јесте више података из других не-политичких области живота, попут културе или привреде. Тада, посебно што се тиче културе, не би ни у једној Југославији, слика била тако мрачна. Мада,

можда је то превише очекивати од једне синтезе. Осим тога, ниједна досадашња књига није тако студиозно и пажљиво обрадила осамдесете и деведесете године 20. века, као и прве године 21. века.

Наташа МИЛИЋЕВИЋ

Sophie Quinn-Judge. *The Third Force in the Vietnam War: the Elusive Search for Peace, 1954–75*. London: I. B. Tauris, 2017, 230.

Рат у Вијетнаму сигурно представља једну од највише обрађиваних историјских тема у последњих неколико деценија, стављајући на полице светских библиотека, по неким проценама, више од 20.000 научних наслова. Међутим, док је већина те литературе била посвећена америчкој улози у том сукобу, уз поједничане студије кинеских или руских научника о улози Пекинга и Москве (Ли Данхуи, Ниу Ђун, Џаи Ђијанг, Чен Ђен, Иља Гајдук, Игор Селиванов, Ирина Конорева и др.), дотле се о вијетнамској ратној улози врло мало писало ван граница те земље, тако да данас имамо само неколико озбиљних иностраних студија које користе вијетнамску необјављену и објављену архивску грађу, а које су писали Лијен-Ханг Т. Нгујен, Пјер Аселан, Кристофер Гоша, Вилијам Дуикер, Туонг Ву и други. Тим ауторима се овом приликом придружује и Софи Квин-Џац, творац чувене Хо Ши Минове биографије о његовим мало познатим годинама пре Другог светског рата, а која се новом књигом бави самим периодом Вијетнамског рата.

За разлику од других аутора који су се првенствено концентрисали на високу политику у Вашингтону, Ханоју или Сајгону током овог сукоба, књига коју овде приказујемо првенствено се бави једном увелико заборављеном историјском епизодом, а то је био јужновијетнамски мировни покрет, тзв. „трећа сила“, „трећи пут“, „треће решење“ или „трећи сегмент“, како је то било популарно називати тих година. Тематику вијетнамских мировних преговора, односно њихових различитих фаза, и раније су третирали неки аутори (Лојд Гарднер, Тед Гитингер, Џејмс Хершберг, Пјер Аселан), међутим, као и у другим случајевима, радило се превасходно о дипломатским преговорима између зараћених страна, без анализе ширег утицаја на друштвене процесе у оба Вијетнама. Јужновијетнамски мировни покрет је, како то наводи ова студија, настојао да пронађе компромисно мировно решење између две вијетнамске државе које би гарантовало макар суживот између два друштвено-политичка система, али паралелно зидајући свој сопствени политички и идеолошки пут независан од утицаја САД-а или комунистичких сила, иако су многи припадници овог покрета имали својих левичарских афинитета.